

Uluslararası İlişkilerde ‘Batı-Dışı’ Amillik Tartışması ve Avrupa-Merkezcilik Eleştirisi

Discussion of the Agency of ‘non-West’ in International Relations and the Critique of Eurocentrism

Neslihan DİKMEN-ALSANCAK^{*}

Özet

Batı-dışı amillik, Uluslararası İlişkiler (UI) disiplininin eleştirel nosyonlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, disiplinde 2000’li yıllarda başlayan ve günümüzde Küresel Uluslararası İlişkiler çalışmalarının önemli bir bileşeni haline gelen Batı-dışı amillik tartışması yapmaktır. Bunun için, Batılı olmayan aktörlerin ve coğrafyaların disiplinde nasıl temsil edildiğini sorgulamaktadır. Bu çalışma, Avrupa-merkezcilik eleştirisini temel çıkış noktası olarak alırken Uluslararası İlişkilerdeki temel yaklaşımlara, çalışmalara ve tarihsel anlatılara odaklanır. Bunlar arasında realizm ve liberalizm gibi geleneksel Uluslararası İlişkiler yaklaşımları ile neo-Gramşçıyan, feminist ve post-yapısalcı perspektifler gibi eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımları bulunmaktadır. Bu çalışma, Avrupa-merkezciliği modernitenin yapısal bir unsuru olarak ele almakta ve epistemolojik bir sorun olarak görmektedir. Çalışma, ‘Batı-dışı’nın amilliğini tartışmanın, ‘Batı’dan farklılıklara dayalı bir amillik anlayışı aramak için değil, Avrupa-merkezciliğin disiplinde yarattığı bu farklılık ve ikilik söylemini ortaya çıkarmak ve aşmak için kritik öneme sahip olduğunu savunur. Nitekim bu farklılık söylemi disiplinde aynı zamanda hiyerarşik bir dünya siyaseti anlayışını da üretmektedir. Çalışma, bu anlayışın çeşitli Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarında nasıl yerleşik olduğunu ortaya koyar. Geleneksel Uluslararası İlişkiler perspektiflerinin aksine, eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının Batı-dışı coğrafyaları ve aktörleri dünya siyasetinin salt nesnelere olarak görmediğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu eleştirel yaklaşımlar, Batı-dışının amilliğini Batılı aktörlerden farklılaşması üzerinden anlamakta ve bundan dolayı da sınırlılıklara neden olmaktadır. Çalışma, Batı-dışının amilliğinin farklılık üzerinden değil, moderniteyi ve çelişkilerini oluşturan bağlantılı tarihler ve bu tarihlerin yarattığı benzerlikler ve paralellikler üzerinden tartışmanın gerekliliğinin altını çizer. Bu tartışma, günümüzde disiplinde Küresel Uluslararası İlişkiler çalışmalarının bazı hatlarını çizmek ve Türkiye’deki akademisyenlerin bu gelişmekte olan literatüre nasıl katkıda bulunabileceğini düşünmek açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa-merkezcilik, Amillik, Batı, Batı-dışı

Abstract

One of the important concepts in the study of International Relations (IR) is non-Western agency. The study intends to analyze non-West agency, which emerged in the discipline in the 2000s and has since

^{*} Dr. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye, E-posta: neslihan.dikmen@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1431-2166.

been a major component of Global International Relations studies. It inquires as to how non-Western actors and geographies are portrayed in the discipline. This research focuses on significant perspectives, studies, and historical narratives in International Relations. Traditional IR approaches such as realism and liberalism are among these, as are critical IR approaches such as neo-Gramscian, feminist, and poststructuralist perspectives. This study considers Eurocentrism to be an epistemological problem as well as a structural element of modernity. The study contends that discussing the agency of the 'non-West' is necessary not to seek understanding based on distinctions from the West, but to disclose and overcome the discipline's discourse of difference and binary established by Eurocentrism. This narrative of difference, in fact, promotes a hierarchical understanding of world politics. The research illustrates how this understanding is ingrained in various IR approaches. It demonstrates that, in contrast to classic IR theories, critical IR approaches do not regard non-Western geographies and actors as mere objects of world politics. They perceive the agency of the non-West based on its differences from the Western actors, and so have limitations. The study emphasizes the importance of analyzing non-West agency through the connected histories that comprise modernity, as well as the contradictions and similarities and parallels that these histories create. The debate is also important for identifying some outlines of Global International Relations studies in the discipline today and considering how scholars in Turkey might contribute to this burgeoning literature.

Keywords: Eurocentrism, Agency, West, non-West

1. Giriş

Uluslararası İlişkiler (UI) disiplinindeki önemli eleştirel nosyonlarından biri de amillik kavramıdır. Disiplinde çoğunlukla yapı-yapan tartışmasının ana kavramlarından biri olarak görülen amillik kavramı,¹ son 10 yıldır özellikle disipline getirilen Avrupa-merkezcilik² eleştirisi ile birlikte de tartışılmaya başlanmış ve 'Batı-dışı'³ amillik konusu bu tartışmaların odak noktalarından biri olmuştur. Bu tartışmayla birlikte yeni sorular gündeme gelmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: 'Batı-dışı' nedir? 'Batı-dışı' coğrafi bir terminolojiden mi ibarettir yoksa kültürel bir farklılığa mı işaret eder? 'Batı-dışı' aktörleri ya da coğrafyaları analizlerimize dahil etmek yeterli midir? Yoksa 'Batı-dışı' amillliği spesifik ve farklı kılan başka unsurlar mı vardır?

Bu çalışmanın amacı UI disiplinine getirilen Avrupa-merkezcilik eleştirisi üzerinden disiplinindeki Batı-dışı amillik tartışmasına katkı yapmaktır. Bu çalışma Edward Said'in (1978) *Şarkiyatçılık (Orientalism)* kitabında kullandığı yaklaşımı kullanır. Said'in kitabında, Şarkiyat çalışmaları ve Şarkiyatçılık söylemi ayrımı önemlidir. Şarkiyat çalışmaları Doğu coğrafyasını ve kültürlerini araştıran çalışma alanıyken Said'in ortaya koyduğu Şarkiyatçılık söylemi bu çalışmalarda 'Doğu'nun nasıl temsil edildiği üzerinedir. Bu söylem farklı şekillerde Batı ve Doğu ikilikleri üzerine kuruludur ve birincisi ikincisine göre üstün olarak temsil edilir. Diğer bir deyişle, Doğu'nun temsili aynı zamanda Batı'nın da belirli bir şekilde temsilini içerir. Bu bağlamda, bu çalışma da Uluslararası İlişkiler disiplininin Batı-dışı coğrafyaları ya da aktörleri çalışmalarına

1 Literatürdeki yapı-yapan üzerine olan son tartışmaların Türkçe bir derlemesi için bkz. (Dikmen-Alsancak, 2021).

2 Avrupa-merkezcilik tanımlamasında 'Avrupa' ve 'Batı,' Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'yı nitelemektedir.

3 Bu çalışma 'Batı-dışı' ve 'Küresel Güney' kavramını dönüşümlü olarak kullanmaktadır. Üçüncü Dünya ve çevre kavramları ise tartışmaya analize dahil edilen çalışmaların bu kavramları kullanması doğrultusunda dahil edilecektir.

dahil etmesi ya da etmemesini değil, nasıl çalıştığına odaklanır. Bu tartışmayı yapabilmek ise farklı perspektiflerin Batı ve Batı-dışı ikiliklerini ve ilgili varsayımlarını ortaya çıkarmayı gerektirir.

Bu çalışmada Avrupa-merkezcilik eleştirisi Avrupa-merkezciliği modernitenin yapısal bir unsuru olarak ele alır. Samir Amin'in (2009) *Avrupa-merkezcilik (Eurocentrism)* kitabında da söylediği gibi Avrupa-merkezcilik bir bilinçtir. Antonio Gramsci'nin hegemonya tanımlamasını kullanarak Amin Avrupa-merkezciliğin bir ideoloji olduğunu ve Batı'nın sömürsünü mümkün kıldığını söyler. Böylece evrensel bilgi üretimi iddiasındaki Batı özellikle 19. yüzyıldan beri sadece ekonomik ve politik değil epistemolojik olarak da dünyanın diğer yerlerindeki insanları ve toplumları egemen güç olarak şekillendirmiştir. Diğer bir deyişle, disipline getirilen Avrupa-merkezcilik eleştirisi, disiplinin 20. yüzyıl sonunda Anglo-Amerikan dünyasında çıkması ve gelişmesi ile sınırlı değildir. Disiplinde "Avrupa-merkezcilik, 'Avrupa-dışı' eksik olduğu için değil, Avrupa-dışının katkılarını ve Avrupa'nın 'az gelişmişliğin gelişiminde' oynadığı rolü göz ardı eden bir şekilde dahil edildiği için uluslararası anlayışımızı daraltmaktadır" (Bilgin & Çapan, 2021, s.5). Asıl üzerinde durulması gereken modernite ile birlikte Avrupa-merkezcilik sorununu epistemolojik bir sorun olarak anlarken bilgi sisteminin kendisinin sorunsallaştırılmasıdır. Disiplinde üretilen bilginin nasıl evrensel bilgi olarak kabul gördüğünün tartışılması gerekliliğidir. Böylece, disipline getirilen Avrupa-merkezcilik eleştirisi Avrupa-merkezciliği sadece kurumsal ve kavramsal değil, epistemolojik bir problem olarak görür.

Çalışmanın temel argümanı Batı-dışı amillik tartışmasının 'Batı'dan farklılık üzerinden bir anlayış olarak değil, disiplinde Avrupa-merkezciliğin yarattığı bu farklılık söyleminin ve ikiliğinin ortaya çıkarılması ve de aşılması için önemli olduğudur. Çalışma, bu anlayışın çeşitli Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarında nasıl yerleşik olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda, geleneksel Uluslararası İlişkiler perspektiflerinin aksine, eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının Batı-dışı aktörleri dünya siyasetinin sadece nesnelere olarak görmediğini gösterirken bu yaklaşımların Batı-dışı amillliği Batı'dan farklılığı temelinde anlama konusunda sınırlılıklara sahip olduğunun altını çizer. Çalışma, Batı-dışı amillüğün Batı'dan ve Batılı aktörlerden farklılık söylemi üzerinden değil, moderniteyi ve çelişkilerini oluşturan ilişkili tarihler (*connected histories*) ve bu tarihlerin oluşturduğu benzerlikler ve paralellikler üzerinden tartışılması gerekliliğini savunur.

Çalışma dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, disiplinin geleneksel kuramları olan realizm ve liberalizmin varsayımlarına odaklanırken bu varsayımların disiplinde Batı-dışı coğrafyaların ve aktörlerin temsiline olan etkileri üzerinde duracaktır. Burada belirtilecek olan ana husus bu kuramlarda sadece Batı-dışı aktörlerin ve yerlerin göz ardı edilmesinin değil, özellikle belirli şekillerde temsil edilmesinin disipline olan etkisidir. İkinci kısım, disiplinde geleneksel kuramların kullandıkları tarih yazımı üzerine ortaya atılan eleştirilere değinecektir. Bu kısım diğer-tarih anlatıları üzerinden disiplindeki mevcut tarih yazımında nelerin nasıl eksik bırakıldığı üzerine yoğunlaşır ve bunun disipline olan etkisini tartışır. Üçüncü kısım, farklı eleştirel kuramlara getirilen Avrupa-merkezcilik eleştirilerinde Batı-dışı amillik kavramı üzerinde durur. Bu kısımda incelenecek yaklaşımlar sırasıyla neo-Gramşiyen Uluslararası İlişkiler yaklaşımı, feminist ve post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarıdır. Dördüncü ve son olarak ise, post-kolonyal Uİ

yaklaşımlarının madun terimini nasıl kullandıkları ve Batı-dışı amillik üzerine ne anladıkları ortaya konulacaktır. Genel bir değerlendirmeden sonra ise sonuç bölümünde disiplindeki Batı-dışı amillik tartışmalarının günümüzdeki Küresel Uluslararası İlişkiler anlayışına olan etkilerinin altı çizilecektir.

2. Uluslararası İlişkiler Disiplini, Realizm, Liberalizm ve ‘Batı-Dışı’ Amillik Tartışması

Uluslararası İlişkiler ABD-merkezli bir disiplindir (Hoffmann, 1977). Disiplinin ana kuram ve kavramları özellikle Soğuk Savaş döneminde gelişmiş ve disiplindeki çalışmalar çoğunlukla büyük güçlerin ve onların ilişkilerini analizlerinin merkezine almıştır. Üçüncü Dünya ya da Küresel Güney’in dünya siyasetindeki yeri ise bu çalışmalarda ya yoktur ya da Soğuk Savaş’ın getirdiği Batı-Doğu mücadelesi ekseninde ele alınmıştır. Özellikle Üçüncü Dünya’daki bölgesel istikrarsızlıklar iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güçler dengesini etkilediği bağlamda analizlere dahil edilmiştir. Buna bir örnek olarak Michael Desch’in 1989 yılında yayınladığı büyük güçlerin çevre ülkelerindeki büyük stratejileri üzerine olan makalesi verilebilir. Bu çalışmasında Desch, Üçüncü Dünya’daki gelişmeleri büyük güçlerin güvenlik endişeleri ve çıkarları üzerinden ele almıştır. Nitekim makalenin amacı da Üçüncü Dünya’nın özellikle ABD’nin büyük stratejisinde nasıl konumlandırılması gerektiği ile ilgilidir. Yazara göre, Üçüncü Dünya’nın dünya siyasetindeki rolünü büyük güçler arasındaki dengeyi etkileyebilmesi ve ne derece etkilediği belirler. Buna ilave olarak bir rejimin ABD merkezli Batı dünyasına sempatik ya da düşmanca olması yine bu bölgelerde geliştirilecek stratejileri belirleyen unsurlardan biridir (Desch, 1989, s.120).

Desch’in bu çalışması özellikle Soğuk Savaş döneminde Üçüncü Dünya’daki devletlerin disiplinde ve özellikle realist kuramlar tarafından nasıl ele alındığını göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Üçüncü Dünya’nın Orta Doğu, Asya ve Latin Amerika gibi farklı bölgelerini konu alan çalışmalar da vardır (Walt, 1987; Schoultz, 1987). Bu çalışmalar da aynı Desch’in çalışmasında olduğu gibi Üçüncü Dünya’yı büyük güçlerin perspektifi üzerinden analiz etmişlerdir. Böylece, Üçüncü Dünya’daki devletler “ya büyük güçlerin küçük ortakları olarak ya da uluslararası sistemin baş belaları olarak Batı’nın desteklediği karşı ayaklanma stratejilerinin hedefi ve nesnelidir” (Korany, 1986, s.549).

Ancak Soğuk Savaş’ın bitimi bu durumu çok da değiştirmemiştir. Realist kuramların yanı sıra (David, 1992), özellikle liberal Uİ kuramlarının etkinliğinin artması ile bu sefer Soğuk Savaş sonrası dünya düzeni yeni bir ikili ayırım üzerinden okunmaya başlanmıştır (Doyle, 1983; Russett, 1993). Disiplindeki liberal yaklaşıma, özellikle Demokratik Barış Kuramına göre Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler ‘barış kuşağı’ (*zone of peace*) ve ‘çatışma kuşağı’ (*zone of conflict*) olmak üzere iki kuşaktan oluşur. Bu dünya düzeninde barış kuşağını demokratik devletler oluşturur. Demokrasilerin birbiriyle savaşmadığı varsayımı üzerinden yola çıkan bu anlayışta Batı ya da Kuzey’de (Kuzey Amerika ve Batı Avrupa) barış ve istikrar hüküm sürer. Ancak dünyanın geri kalan kesimleri çatışma kuşağını oluşturur. Yani istikrarın ve çatışmaların

olduğu bu ikinci kuşak Üçüncü Dünya ya da Güneydir. Bu yaklaşıma göre, Batı ya da Kuzey'de liberal demokrasilerin oluşturduğu barışın olması aslında insanlık tarihinin doğal işleyişinin sonucudur. Nitekim, rasyonel bireyler demokrasileri oluşturur. Diğer yandan, Üçüncü Dünya'daki çatışmaların ve istikrarsızlığın nedeni bu bölgelerdeki otoriter rejimlerin varlığıdır ve dünya barışı ancak bu bölgelerdeki toplumların liberal demokratik devletlerin kurumlarını ve normlarını paylaşmaları ile sağlanabilir. Yani dünya genelinde bir barış Üçüncü Dünya'da otoriter rejimlerin varlığından dolayı mümkün olmamaktadır. Ancak liberal normlar ve pratikler rasyonel bireyin tarihsel gelişiminin ve savaştan kaçmasının sonucu olduğu için eninde sonunda bu barışçıl birliğin dünyanın diğer yerlerine yayılması kaçınılmazdır (Doyle, 1983). Liberal kurama göre, aslında uluslararası sistem liberal Batı tarafından geliştirilen kurumlar örneğin demokrasi, piyasa ekonomisi ve de eşit egemenlik gibi uluslararası normlar ve prensiplerin işleyişi üzerine kuruludur. Diğer bir deyişle, uluslararası düzenin işleyişinde amillik demokratik devletler ve onların oluşturduğu kurumlara aittir. Üçüncü Dünya ya da Güney'deki aktörler ve devletler Uİ çalışmaları ve analizlerine bu uluslararası düzenin nesnesi olarak dahil edilmiştir (Betts, 1994; Goldgeier & McFaul, 1992; Sorensen, 2005).

Bu çalışmaların Batı-dışı aktörlerin amillliği hakkında bize söyledikleri aslında bu aktörlerin uluslararası sistemin işleyişinde önemsiz ve pasif olduğudur. Nitekim kayda alınıp analiz edilmeleri dahi ancak büyük güçlerin ya da liberal-demokratik devletlerin çıkarları ve öznellikleri söz konusudur. Nitekim Kenneth Waltz (1979, s.144), neorealist kuramın temellerini büyük güçlerin ilişkileri üzerinden açıklarken diğerlerinin sistemin içindeki etkinliğinin sınırlı olduğunu söyler. Çünkü büyük güçler dışındaki bu devletler uluslararası sistemdeki güçler dağılımını değiştirecek kapasiteye ve potansiyele sahip değildir. Diğer bir deyişle, devletler maddi kapasiteleri ile orantılı olarak tek-kutuplu sistemden çok-kutuplu sisteme geçiş gibi uluslararası sisteme etki ederler. Devletlerin aralarındaki güç eşitsizlikleri çok doğaldır ve sistemin istikrarını sağlar.

Başta ABD olmak üzere büyük güçlerin ortakları, baş belası güçler ya da liberal iyi niyete ihtiyaç duyanlar gibi Uluslararası İlişkilerin nesnesi olarak Batı-dışını temsil eden çalışmalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu temsiller sadece devletlerarası ilişkilerin analizlerinde değil, bu bölgelerdeki iç savaşların analizlerinde de kendini gösterir (Theisen, Holterman & Buhaug, 2011; Lawrence, 2010). Dış yapısal faktörlerden ziyade, iç savaşların altında yatan nedenlerin sosyal-ekonomik marjinalleşme, milliyetçi liderlerin iç çekişmeleri ve bu devletlerdeki bazı azınlık grupların şikayetlerinden kaynaklandığı savunulurken bu çalışmaların temel kaygısı, uluslararası istikrarın korunmasına yönelik politikalar önermek amacıyla iç savaşların nedenlerini açıklamaktır. Nitekim, bu analizlerde de Batı-dışı, uluslararası istikrarı desteklemek için çözülmesi gereken bir sorun olarak temsil edilir. Diğer bir deyişle, Batılı büyük güçlerin ya da liberal devletlerin uluslararası ilişkilerin öznesi olarak sunulması Batı-dışının nesnelleştirilmesi ile mümkündür. Batı-dışı pasif, maddi ve rasyonel kapasitelerden yoksun ve çoğu zaman Batılı güçlerin yönlendirmesine ya da korumacılığına ihtiyaç duyar. İşte bu söylem, Batılı güçlerin dünyanın bu yerlerindeki politikalarını doğallaştırır.

Bu noktada geleneksel Uİ kuramlarına getirilen iki temel eleştiri şudur. İlk olarak getirilen eleştiri Üçüncü Dünya'nın dünya siyasetinin pasif aktörü olarak temsil edilmesi aslında bu sistemin Batı hegemonyası ve emperyalizmi üzerine kurulması ile ilgilidir. Örneğin, Acharya (1997) Soğuk Savaş sonrası barış ve çatışma kuşakları olarak resmedilen ikili dünya görüşüne karşı, aslında dünyanın çevre ülkelerinde süregelen çatışmaların ve istikrarsızlıkların çevrenin tarihsel olarak merkez ülkeler ile olan etkileşimi ile ortaya çıktığını söyler. Barkawi ve Laffey (2002) ise, Liberal Barış kuramına getirdikleri eleştirilerinde bu kuramda öngörülen uluslararası düzenin aslında emperyalizm ve büyük güçlerin Soğuk Savaş stratejilerinin bir yansıması olduğunu tartışır. İkinci olarak getirilen eleştiri ise, bu pasifliğin uluslararası ilişkilerin doğal ve sürekli bir unsuru olarak görülmesi ve resmedilmesinin ancak tarihsel eksiklikler yaratmak (Bilgin, 2005) ya da disiplinin Avrupa-merkezci tarihsel coğrafyalar (Barkawi & Laffey, 2006) üzerinden sunulması ile mümkün olduğudur. Nitekim bu eleştiri özellikle disiplindeki tarih yazımı ile ilgilidir. Disiplinde tarih yazımı klasik olarak Vestfelyan sistem, 19. yüzyıl Avrupa Uyum ve Birinci ve de İkinci Dünya Savaşları üzerinden yazılırken sadece belirli bir tarih anlatısını temel alır (Blaney, 2020, s.39). Bu tarih anlatısında ise çoğunlukla Batılı büyük güçler uluslararası siyasetin aktörleri, öznesi ve amilidir. Disiplinde kullandığımız çoğu kavramın ve kategorinin üretilmesi yine bu tarih anlatısının ürünüdür.

Bu iki ana eleştiriye karşın, bir sonraki kısım disiplindeki tarih anlatısını ele alırken öncelikle diğer-tarih anlatısını ortaya koyan John M. Hobson'un (2012; 2013) Vestfelyan sistem üzerine olan çalışmalarına odaklanacaktır. Bu çalışmalarında Hobson, Uluslararası İlişkilerin temel kavramlarından olan egemenlik ve doğa durumu gibi kavramların çıkışının aslında 15. yüzyılda Amerika'nın 'keşfi' ve İspanyollar ve Amerikan yerlilerinin karşılaşması ile olan bağlantısı üzerinde durur. İkinci olarak ise, 20. yüzyıl uluslararası düzeninin oluşumunda Üçüncü Dünya'nın dünya siyasetindeki rolü ve amilliği üzerine olan diğer-tarih anlatısı verilecektir. Bu kısımda diğer-tarih anlatılarının verilmesinin nedeni sadece tarihin eksik yazılması değil, bu eksik anlatının disiplini nasıl etkilediği üzerine olacaktır.

3. Diğer-Tarih Anlatıları: Uluslararası Düzen ve 'Batı-Dışı' Amillik Tartışması

Disiplindeki Avrupa-merkezçiliği Batı-Dışı amillik üzerinden tartışan önemli akademisyenlerden biri John M. Hobson'dur. Hobson bu tartışmasını tarihsel sosyoloji üzerinden yapmış ve modern uluslararası düzenin oluşumunda Batı-dışı aktörlerin ve kurumların disiplindeki tarih yazımında göz ardı edilen katkıları ve rollerini ortaya çıkarmıştır (Hobson, 2004; 2012). Hobson'a göre, disiplindeki Avrupa-merkezçilik tarihin eksik ya da yanlış yazımının getirdiği kısıtlar ile de ilgilidir. Bu tarih yazımı ise, Batı'yı dünya tarihinin proaktif öznesi olarak resmederken Batı'nın bu ideal özne konumunda temsil edilmesinin Batı-dışının sömürüsü ve pasif olarak temsil edilmesi ile bağlantılı olduğunu görmezden gelir (Hobson, 2012, s. 1). İşte bundan dolayı, yazar disiplinde Avrupa-merkezçiliğin aşılması için bu tarih yazımının düzeltilmesini ve böylece Batı-dışının nasıl nesnelleştirildiğinin ortaya çıkarılması gerekliliğini savunur.

Örneğin, egemenlik kavramının çıkışını iki taraflı tarihsel bir perspektiften elen alan Hobson (2013) bu kavramın ana unsurlarının 15. yüzyılda Amerika'nın 'keşfi' ve sonrasında İspanya imparatorluğunun Amerika'yı kolonileştirmesine uzandığını gösterir. Yazara göre, 1492 yılı ile birlikte Avrupa'nın Avrupalı olmayan Amerikan yerlileri ile karşılaşması dünya hakkındaki düşüncelerini etkilemiş ve dünyayı iki kategori üzerinden anlamlandırmalarına yol açmıştır: medeni olanlar (*civilized*) ve medeni olmayanlar (*non-civilized*). Hobson bu karşılaşmanın uluslararası hukukun öncü isimlerinden olan Hugo Grotius ve Francisco di Vitoria'nın ve Avrupa siyasal düşüncesinin önemli isimlerinden olan Thomas Hobbes ve John Locke'un egemenlik üzerine olan tartışmalarını nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarır. Bir diğer deyişle, aslında Avrupalıların kendi aralarındaki sorunlarını çözmek için (30 Yıl Savaşları) ürettiğini düşündüğümüz egemenlik ve doğa durumu gibi kavramlar bu tarihsel karşılaşmanın da ürünüdür.

Hobson (2013, s.41-42) bu karşılaşmayı şu şekilde anlatmıştır. Orta Çağ Avrupası'nda dinin ve Kilisenin etkisi ile Avrupa'nın Avrupalı olmayan dünyanın diğer yerlerindeki insanları kategorileştirmeleri Orta Çağ düşüncesine ait hayali coğrafyaya dayanmaktadır. Buna göre dünyada sadece üç kıta vardır: Avrupa, Asya ve Afrika ve bu üç kıtayı Hz. Nuh'un üç oğlu olan Yafet ya da Yafes (Avrupa), Sam (Asya), Ham (Afrika) temsil eder. Ancak Amerika'nın 'keşfi' ile Hristiyan dünyası bu üç kıtanın dışında dördüncü bir kıta bulmuş ve burada yaşayan Avrupalı olmayanları tanımlamak, yönetmek ve İspanyol emperyalizmini meşrulaştırmak için yeni normatif ve hukuki kategoriler ve de kavramlar üretmiştir. Bunlar doğa durumu kavramı ve medeni olanlar/medeni olmayanlar kategorileridir.

Hobson'a (2013, s.42) göre uluslararası hukukun öncü isimlerinden de Vitoria yazılarında bu yeni kıtadaki toprakları tanımlamak için *resnullius* (*empty land*) ve *terranillus* (*waste land*) kavramlarını kullanmışlardır. Bu kavramların önemi şudur: eğer ki İspanyolların gezdikleri ve keşfettikleri topraklar kimseye ait değilse bu topraklar boştur ve ilk alanındır. Bu anlayışa göre, bu topraklarda yüzyıllardır Amerikan yerlilerinin yaşamasına rağmen topraklar onların değildir çünkü bu medeni olmayan topluluklar (kavimler) bu toprakları rasyonel bir şekilde kullanmadıklarından artık topraklardır. Diğer bir deyişle, bu topluluklar aslında tam bir doğa durumunda yaşamaktadır ve bundan dolayı bu topraklarda rasyonel Batı medeniyeti doğal olarak hak sahibidir. İşte böylece Avrupalı devletler rasyonel kurumları nedeniyle egemen olmaya hak kazanırken Avrupalı olmayanları yönetme, köleleştirme ve kolonileştirmelerini meşrulaştırmaktadırlar. Nitekim, bu düşünceye göre sadece rasyonel toplumların bağımsız ve kendi kendini yönetme hakkı vardır.

Uluslararası İlişkiler siyasal kuramının önemli isimlerinden Beate Jahn'ın (2000) da söylediği gibi aslında Hobbes ve Locke'un siyasal düşüncesini şekillendiren doğa durumu yasası sadece bir hipotez değildir, tarihsel olarak Amerikan yerlilerinin toprakları olarak tanımlanmıştır. Avrupalılara göre bu topraklarda ahlaki ve kültürel özellikler yoktur sadece insanların (Avrupalıların) kendi çıkarları vardır ve bu topraklara sahip olmak en doğal haklarıdır. İşte bu durum, Avrupa'nın egemen bir güç olarak temsil edilmesine neden olmuştur. 15. yüzyıl sonrasındaki dünya düzenini büyük ölçüde belirleyen Avrupa kolonyal sistemi işte bu karşılaşma

ile ortaya çıkan ‘medeni olan’ ve ‘medeni olmayanlar’ kategorilerinin tarihsel ve siyasi olarak farklı şekillerde yorumlanması ile şekillenmiştir

Yine aynı şekilde disiplindeki ana tarihsel anlatıya göre uluslararası sistemi 19. yüzyıldaki Avrupa Uyumu şekillendirmiştir. Ancak bu anlatı uluslararası ilişkileri sadece Avrupa'nın büyük güçleri arasında geçen bir olgu olarak sunar. Örneğin Morgenthau'nun (1948) uluslararası siyasetin kuramını ve temel varsayımlarını ortaya koyarken başlangıç noktası olarak aldığı 19. yüzyıl sadece Avrupa Uyumundan bahsederken hikâyenin diğer tarafını görmezden gelir. Diğer yandan, dünya genelinde 19. yüzyılda uluslararası ilişkileri Avrupa Uyumu değil, Avrupa'nın medeniyet standardı anlayışı şekillendirmiştir (Gong, 1984). Nitekim dünya, medeni olanlar ve medeni-olmayanlar olarak ayrılmış ve sadece medeniyet standardına uyanlar uluslararası topluma dahil edilmiş ve egemen olarak tanımlanırken uluslararası hukuk korumasına alınmıştır. Böylece 19. yüzyılda Avrupa'nın egemen güçleri medeni olmayan diğer yerleri örneğin Afrika'yı kolonileştirmelerini meşru olarak göstermişlerdir.⁴

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki bu tarih anlatıları sadece modern uluslararası düzenin ortaya çıkışı ile ilgili değildir. Nitekim 20. yüzyıl uluslararası düzeni de yine Batı'nın (bu sefer Kuzey Amerika dahil olmak üzere) proaktif özneliği üzerinden anlatılır. Buna karşılık, Amitav Acharya (2018), 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası düzende Batı-dışının amillğe odaklanır. Acharya'ya (2018) göre, disiplindeki geleneksel kuramlar amillği güç özellikle askeri, ekonomik ve politik güç ile açıklarlar. Nitekim, önceki kısımda bahsedildiği gibi neorealist kurama göre tek-kutuplu düzenden çok-kutuplu düzene geçiş gibi uluslararası sistemin değişimi devletlerin sahip oldukları maddi güçler ve kapasiteleri ile açıklanır. Üzerinde durulan diğer Uİ perspektifi liberalizmde de uluslararası sistemi ekonomik ve politik güçleri ve uluslararası örgütlerdeki etkinlikleri ile liberal devletler şekillendirir. Ancak Acharya'ya göre, sadece maddi değil aynı zamanda düşünsel ve fikirsel güç de önemlidir. Aktörler sadece maddi kapasiteleri ile değil, fikirsel ve etkileşim kapasiteleri ile de küresel ve bölgesel düzeni inşa edebilir, yeniden oluşturabilir, dönüştürebilir ya da reddedebilirler (Acharya, 2018, s.13-14). Bundan dolayı, Acharya'ya göre, 20. yüzyılda Batı-dışı amillik iki şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi, aktörler mevcut uluslararası düzenin parametrelerini kabul ederken işleyişi ile ilgili konuları reddetmiş ve dönüştürebilmişlerdir. İkincisi ise, aktörler mevcut düzenin değişimini savunmuş ve yeni düzene geçilmesi için çabalamışlardır (Acharya, 2018, s.14).

Birincisine örnek olarak, Acharya İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzende ortaya çıkan ‘müdahale etmeme’ (*non-interference*) normunun oluşumunu verir. Acharya'ya göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası egemenlik rejiminde önemli bir değişiklik olmuştur ve bu değişiklik müdahale etmeme normunun çıkmasıdır. Bu norm, kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarının otomatik bir sonucu değildir. Nitekim yeni bağımsızlığını kazanmış devletler bu normun kabulü için uluslararası düzeyde mücadele etmişlerdir. Bu norm daha sonrasında Nasır ve Nehru gibi kimi Üçüncü Dünya liderleri tarafından ortaya atılan tarafsızlık ve müttefik olmama stratejilerinin

4 19. yüzyıl boyunca Afrika kıtasının sömürgeleştirilmesinin Afrika'nın bağımsızlık sonrası gelişmelerine etkisinin analizi için bkz. (Mamdani, 2020).

oluşumunda da etkili olmuştur. Acharya (2018, s.71) özellikle bu normun Bandung Konferansı'nda (1956) nasıl tartışıldığına odaklanırken sadece Avrupa'nın formüle ettiği egemenlik anlayışından farklılığı üzerinde durmaz. Aynı zamanda egemenlik konusunun Üçüncü Dünya'nın kendi içinde ve bölgelerinde nasıl farklı yorumlandığına da işaret eder.

New Delhi'de 1947 ve 1949 yıllarında yapılan önceki iki Asya İlişkileri Konferanslarından farklı olarak Bandung Konferansı kıtalararası ilk konferanstır ve egemenliğini yeni kazanmış önceden sömürge olan ulusların oluşturduğu ilk resmi toplantıdır.⁵ Sömürgeleşme ve kendi kaderini tayin (*self-determination*) ilk iki konferansın ana gündemini oluştururken yeni kazanılan egemenlik haklarının Soğuk Savaş döneminde devamlılığını sağlamak Bandung Konferansı'nın ana gündemidir (Acharya, 2018, s.75). Özellikle Asya kıtasında Soğuk Savaş kutuplaşmasının yoğunlaşmasına neden olan Çin Komünist Devrimi, Kore Savaşı ve Hint-Çin krizi gibi uluslararası düzenin işleyişi ile ilgili gelişmeler bu normun ortaya çıkmasında etkili olmuştur (2018, s.77). Müdahale etmeme normu özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin bölgesel askeri paktlar ile süper güçlerin yarışına müdahil olmamaları ile yakından ilgilidir. Çünkü bu normun temelinde herhangi bir ülkenin yönetim şeklinin ve rejiminin diğer bir ülkenin müdahalesinde olmaması gerektiği kabul edilir. Bundan dolayı kimi Üçüncü Dünya liderleri tarafından Soğuk Savaş'ın özellikle ilk yıllarında ABD ve İngiltere öncülüğünde ortaya çıkan bölgesel güvenlik paktlarına karşı bir duruş söz konusudur. Örneğin, Nasser Orta Doğu'daki Bağdat Paktına karşıdır. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bu norm günümüzde ASEAN yolu dediğimiz bölgesel örgütlerin ortaya çıkmasına da ön ayak olmuş ve bu örgütlerin prensiplerini şekillendirmiştir (Acharya, 2018, s. 84-85).

Batı-dışı amilliğin ikinci düzlemde çıkmasına örnek olarak ise, Bandung Konferansı sonrasındaki oluşumlar olan Bağlı/Müttefik Olmayan Hareketi (*Non-Aligned Movement*) ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen prensibi verilebilir. Nitekim bu oluşumların sistemin kendisi ile ilgili bir dertleri vardır. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya düzenine karşı bir Üçüncü Dünya'nın varlığının olduğu ve dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu kapsadığının dile getirilmesinin yanında aslında süper güçlerin askeri ve stratejik öncelikleri dışında dünyanın büyük kısmının ekonomik eşitlik, bağımsızlık ve adil dünya düzeni gibi önceliklerinin olduğunu göstermeleri açısından önemlidir (Grovoqui, 2011).

Ancak belirtmek gerekir ki bu ikinci düzlemdeki Batı-dışı amillik sadece 20. yüzyıla ve kolonyal-sonrası döneme has bir durum değildir. Örneğin Siba Grovoqui (2006) belirli evrensel normların oluşumunda anti-kolonyal mücadeleler ve Batı-dışı aktörlerin amilliği üzerinde dururken Robbie Shilliam (2017) Haiti Devrimi'nin (1791-1804) köleliğin kaldırılması ve ABD'de siyahilerin eşit haklar kazanmasında önemli rolü olan Siyahi Hareketin ve Afrika Diasporasının oluşumundaki etkisine işaret eder. Bu hareketler sistem değişimi amacıyla başlamış ve eşitlik gibi günümüzdeki evrensel normların ve de prensiplerin oluşumunda önemli etkilere sahip olmuş ve olmaktadır. Ancak hala daha dünya siyaseti sınıfsal, toplumsal cinsiyet, ulus-kimlik ve ırk güç yapıları ile şekillenmektedir. Peki mevcut sistemin eleştirisi üzerinden yola çıkan ve uluslararası ilişkileri bu

5 Önceden sömürge olmamasına rağmen Türkiye de Bandung Konferansına katılan devletlerdendir.

parametreler üzerinden anlayan eleştirel Uİ yaklaşımları Batı-dışı amillik tartışmasına nasıl dahil olur? Bundan sonraki kısım işte bu soruya cevap verecektir.

4. Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları ve ‘Batı-Dışı’ Amillik Tartışması

Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarından farklı olarak eleştirel yaklaşımlar Batı-dışı coğrafyaları ve aktörleri uluslararası ilişkiler anlatılarında görmezden gelmedikleri gibi dünya siyasetinin sadece nesnesi olarak da görmezler. Eleştirel Uİ yaklaşımları Batı'nın özellikle Batı emperyalizminin eleştirisini yaklaşımlarına farklı şekillerde dahil ederler. Ancak Eleştirel yaklaşımların da Batı-dışı amillik ve öznellik konusunda belirli kısıtları vardır ve bu kısıtlar özellikle post-kolonyal perspektifleri paylaşan ya da bu perspektiflerden etkilenen Uluslararası İlişkiler yazarları tarafından tartışılmıştır (Grovoqui, 2006; Hobson & Sajed, 2017; Krishna, 1993; Bilgin, 2016; Jabri, 2013; Ling, 2002; Inayatullah & Blaney, 2004, Chowdhry & Nair, 2002). Bu kısım üç farklı eleştirel Uİ perspektifinde Batı-dışı amillik tartışmasına ve bu perspektiflere getirilen eleştirilere odaklanacaktır. Bu perspektifler: (1) neo-Gramşiyen Uluslararası İlişkiler yaklaşımı (2) feminist ve (3) post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarıdır.

Bu kısımda önemli bir nokta, kimi eleştirel yaklaşımlar tarafından amillik yerine öznellik teriminin kullanılmasıdır. Aslında bu kullanım bu yaklaşımların özellikle feminist ve post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarının yapıyı ve amilliği nasıl anladığı ile birebir ilgilidir. Nitekim bu eleştirel yaklaşımlara göre tarihsel yapılar sadece makro ölçekte etkinlik göstermezler. Aynı zamanda bu tarihsel yapıların mikro ölçekte öznelere öznelliğini nasıl şekillendirdikleri bu yaklaşımlar için önemlidir. Çünkü dünya üzerindeki güç ve iktidar ilişkileri bu şekilde mümkün olmaktadır. Ancak bu her zaman tek taraflı bir süreç değildir. Nitekim modernitenin makro anlatısı olan evrensel rasyonel/özgür liberal birey ve mikro işleyişi arasında her zaman bir çelişki vardır ve bu çelişkilerin ortaya çıkarılması öznelere deneyimledikleri farklı hiyerarşileri, şiddetleri ve dışlanmaları göstermesi açısından önemlidir.

4.1. Neo-Gramşiyen Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı ve ‘Batı-dışı’ Amillik

Neo-Gramşiyen Uluslararası İlişkiler yaklaşımı ilk olarak Robert Cox'un (1981) çalışması ile disipline girmiştir. Bu yaklaşım sadece mevcut uluslararası düzenin eleştirisini yapmaz, aynı zamanda bu düzenin nasıl tarihsel ve sosyal bir süreç ile ortaya çıktığını da analiz eder. Bu analiz ise aslında değişimi mümkün kılan unsurların neler olabileceği hakkında fikirler verir. Nitekim Cox uluslararası düzeni tarihsel yapılar ve bu yapılarda ortaya çıkan hem hegemonyacı hem de hegemonya-karşıtı olan sosyal güçler üzerinden analiz eder.

Cox'a göre, uluslararası düzen her zaman mevcut sosyal güçlerin alternatif olanlar ile karşılaşması ve çatışması ve bir sonraki tarihsel düzene geçilmesi ile oluşur. Bu farklı tarihsel düzenlerde örneğin merkantilist kapitalizm veya finans kapitalizmi gibi ortaya çıkan maddi kapasiteler, fikirler ve kurumlar küresel üretim ilişkileri ile şekillenirken sosyal güçler arasındaki diyalektik

ilişki farklı devlet formlarını ve dünya düzenini belirler. Diğer bir deyişle, uluslararası düzende yapı tarihseldir ve her tarihsel düzen kapitalist sınıf ve işçi sınıfı gibi kendi baskın ve alternatif sosyal güçlerini oluşturur. Bu alternatif güçlerin her zaman uluslararası düzeni dönüştürebilme potansiyelleri vardır. Yani, neo-Gramşiyen Uİ yaklaşımında çoğunlukla Batı-dışı amillik uluslararası düzenin dönüşümüne yapılan katkı ile bağlantılıdır. Nitekim, Batı-dışı aktörlerin bu dönüşüme yaptığı veya yapabileceği katkı belirli bir tarih anlatısını temel alır. Bu tarih anlatısı, modern kapitalizmin çıkışı ve gelişmesi ile ilgilidir.

Neo-Gramşiyen Uluslararası İlişkiler yaklaşımı analizinin başlangıç noktası olarak modern kapitalist sistemin tarihsel olarak ortaya çıkışını ve gelişimini temel alır. Ancak modern kapitalist sistemin gelişimini Hobson'un formüle ettiği üzere Avrupa-merkezci Büyük Patlama kuramı (*Eurocentric Big Bang theory*) ile açıklar (Hobson & Sajed, 2017, s.554; Hobson, 2020). Bu kuram Uluslararası İlişkilerde eleştirel yaklaşımlarda kullanılan modernite tarih anlatısı ile ilgili özellikle iki noktaya işaret eder. Buna göre, birincisi, bu anlatıda modern kapitalist sistemin yükselişi ve gelişimi Avrupa ya da Batı'nın kendi iç dinamikleri ile açıklanır (Hobson, 2020, s.225). Diğer bir deyişle, feodal üretim ilişkilerinin Avrupa içinde değişmesi ile kapitalist sistem ortaya çıkmıştır. Yani kapitalist sistem, Avrupa halihazırda tarihsel olarak 'üstün' bir özneliğe sahip olduğu için Avrupada ortaya çıkmıştır. Hobson'a göre özellikle erken zaman neo-Gramşiyen çalışmalar ve neo-Marksist yaklaşımlar kapitalizmin ortaya çıkışını Avrupa-içi süreçlerin (özellikle İngiltere) bir sonucu olarak görmüştür. İkinci olarak ise, bu anlatı dünyanın diğer yerlerindeki kapitalist üretim ilişkilerini ve kurumlarını Avrupa emperyalizminin ve Amerikan hegemonyası ve küresel yönetim gibi yeni emperyalizmin yayılmasının bir ürünü olarak görür (Hobson, 2020, s.225). Böylece, Batı, Batı-dışını kendi çıkarları doğrultusunda ekonomik ve politik olarak dizayn etmiştir.

Bu tarih anlatısında, aslında Batı Avrupada ortaya çıkan ve yine Batı'nın hegemonyası ile dünyaya yayılan bir kapitalist dünya sisteminden söz edilir ve bu yayılda Batı-dışı Batı'nın hegemonyası ve sömürüsü altında pasif ve yardıma muhtaç olarak sunulur. Batı hegemonyasının bu üstün yapısı karşısında Batı-dışının amillliği sınırlıdır (Hobson & Sajed, 2017, s.555). Batı kültürel ve ideolojik olarak Batı-dışı devletleri ve toplumları neoliberal kapitalist sisteme entegre etmektedir. Örneğin, küresel yönetimin kurumları olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, 1980'li yıllarda özellikle Afrikadaki Üçüncü Dünya ülkelerinde uyguladığı Yapısal Uyum Programları ile bu bölgede devletlerin kurumsal dönüşümünü sağlamışlardır. Uluslararası piyasa ekonomisi ve regülasyonlarına uyumlu devlet artık uluslararası hale gelmiş ve küresel sermayenin yerelde çıkarlarını gözetmiştir. Diğer yandan, modern kapitalizmin bu anlatısında 'Batı-dışı' ancak kapitalizme farklı direndiği takdirde amillliğe sahip olur. Örnek olarak ise Meksika'daki Zapatistalar verilir (Hobson & Sajed, 2017, s.555).

Oysa ki, kapitalist dünya sisteminin çıkışı ve yayılmasında her zaman Batı-dışının rolü vardır. Özellikle son yıllardaki çalışmalar bu sürecin kendi diyalektiği içinde Batı-dışının Batı emperyalizmi ve hegemonyası oluşumundaki rolüne dikkat çekerler (Anievas & Nişancioğlu, 2015). Diğer bir deyişle, ortaya çıkmış Batı hegemonyası ve emperyalizmine direnen Batı-dışının

ötesinde, Batı-dışı bu hegemonyanın oluşum sürecinde onu oluşturan, yer yer adapte olan ya da direnen ama sonuçta bu dünya sistemini şekillendiren bir amillige sahiptir. Yani aslında kapitalist dünya sistemi ilk önce Avrupa içinde çıkıp Batı emperyalizm ile küresel boyuta ulaşmamıştır. Batı ve Batı-dışı arasındaki tarihsel bağlantılar aslında kapitalist dünya sisteminin oluşumunda baştan beri önemlidir.

Örneğin, Hobson (2020: s.233) çalışmasında Asya'daki gelişmeler ve Avrupa'daki endüstrileşme ilişkisi üzerinde dururken 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz üreticilerin kendi demir ve çelik üretim tekniklerini geliştirmelerinde Çin ve Hindistan üretim yöntemleri üzerindeki ayrıntılı çalışmalarının etkili olduğunu söyler. Nitekim, modern dünyanın oluşumunda ve günümüzdeki kapitalist dünya sistemi ile özdeşleştirdiğimiz kurumların ya da fikirlerin çıkmasında Batı-dışının hep rolü ve katkısı olmuştur. Bu kurumları ya da fikirleri 'Batılı' ve 'Batılı olmayan' diye farklılaştırmak yerine modern dünya düzeninin etkilerini ve karşılıklı oluşumlarını ortaya çıkarmak disiplinde Avrupa-merkezciliğin aşılması için önemlidir.

4.2. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları ve 'Batı-dışı' Amillik

Feminist Uİ yaklaşımları kendi içlerinde farklı şekillerde örneğin liberal feminizm, inşacı feminizm, ya da post-yapısalcı feminizm gibi kategorize edilmiştir. Bu kategorileştirmeleri yapanlardan biri de Jacqui True (2009)'dur. True çalışmasında disiplinindeki feminist analizlerin üç formundan bahseder. Bunlar ampirik, analitik ve normatif feminizmdir. Birbirlerinden tamamıyla ayrı olmamak ile birlikte her üç formun da uluslararası ilişkilerin toplumsal cinsiyet üzerinden anlaşılmasına yönelik katkıları farklılık gösterir. Ampirik ve analitik feminizm toplumsal cinsiyet kategorisini genel ve evrensel bir kategori olarak sunarken özellikle normatif feminizm altında Üçüncü Dünya ve post-kolonyal feminist yaklaşımlar bu kategorinin genel geçerliliği üzerine tartışır. Bu ayrım feminizmdaki Batı-dışı amillik ve öznellik tartışmalarını anlamak için önemlidir. Bu kısım, normatif feminizmin yanı sıra diğer feminist analiz formlarının da Batı-dışı aktörleri ve coğrafyaları analizlerine nasıl dahil ettikleri üzerinde duracaktır.

Ampirik feminizm toplumsal cinsiyeti uluslararası ilişkilerin ampirik boyutu üzerinden araştırır. Böylece uluslararası ilişkilerde kadınların deneyimleri ve pozisyonlarına odaklanırlar. Buradaki amaç kadınların dünya siyasetindeki yanlış ya da eksik temsiline düzeltilmesidir (True, 2009, s.240). Nitekim mevcut geleneksel Uİ yaklaşımları çoğunlukla erkeklerin deneyimleri üzerinden uluslararası siyaseti anlamaktadır. Diğer bir deyişle, ampirik feminist yaklaşıma göre, kadınlar uluslararası siyasette yok değillerdir eğer onları görmeyi tercih edersek deneyimleri bizlere uluslararası siyaset hakkında önemli şeylere işaret eder (True, 2009, s.241). Bu deneyimler örneğin bir kadın diplomatın deneyimi gibi sadece uluslararası ilişkilerin yönetimi ile de sınırlı değildir. Aynı zamanda savaş ve küreselleşme gibi uluslararası ilişkiler ile ilgili herhangi bir konu ve durumdaki deneyimleri örneğin kadınların savaş durumunda deneyimledikleri şiddet ya da küreselleşmenin ucuz iş gücü talebi nedeniyle özellikle Küresel Güney'de kadın ve erkekler arasındaki gelir eşitsizliğini arttırması ya da diğer bir deyişle fakirliğin kadınlaşması

(*feminization of poverty*) da dikkatle incelenir (True, 2009, s.242). Bu feminist analizlere göre kadınlar sadece sistemin mağdurları değildirler. Aynı zamanda farklı bölgelerde yaşadıkları bu deneyimleri örneğin Filipinler'deki Mor Gül Kampanyası (*the Purple Rose Campaign*) gibi lokal ya da Migrante International gibi küresel oluşumlarla kolektif bir harekete dönüştürebilmişlerdir (Lindio-McGovern, 2007, s. 26-28).

Analitik feminizme göre ise, Uluslararası İlişkilerdeki sorun sadece kadın deneyimlerinin disiplinde görmezden gelinmesi değildir aslında disiplinde kullanılan kuramlar ve kategoriler kadınların deneyimlerini analizlere dahil etmeyi mümkün kılmazlar. Toplumsal cinsiyet sosyal olarak inşa edilmiş ve asimetric olan 'erillik' (*masculinity*) ve 'dişilik' (*femininity*) farklılıklarına işaret eder. Erillik güç, egemenlik, akılcılık, nesnellik ile özdeştirilirken dişilik bu özelliklerin eksikliği olarak tanımlanır (True, 2009, s.246). Analitik feminist yaklaşıma göre, disiplinde kullandığımız kavramlar ve kuramlar aslında 'doğal' ve 'yansız' değildirler çünkü bu kavramlar da eril hegemonyanın (*masculine hegemony*) kurumsallaştığı sosyal ve siyasi bağlamlarda ortaya çıkmışlardır (True, 2009, s.247). Devlet ise bu kurumların en önemlilerinden biridir (True, 2009, s.248). Devlet kamusal alan ve özel alan ayrımı üzerinden kimin ve hangi özelliklerin kamusal alana dahil olduğunu tanımlarken aynı zamanda özel alanı da tanımlar. Bu tanımlamaya göre ise, dişilik özellikleri hep özel alan ile ilgilidir ve kamusal alanın belirleyicisi ise erillik özellikleridir. Böylece devletin çeşitli söylemleri ve pratikleri ile sadece erillik ve dişilik ikiliği süregelmez aynı zamanda erilliğin dişiliğe karşın 'üstün' ve 'etkin' olduğu da doğallaştırılır. Nitekim, siyasi güce sahip olanlar amilliklerini kamusal alanda gösterirler. Kamusal alan ve özel alan ayrımı işte bu gücün devamlılığını sağlar (True, 2009, s.248-249). Bu anlayışa karşı, analitik feministler örneğin feminist bakım etiği anlayışı üzerinden alternatif amillik modelleri geliştirmişlerdir (True, 2009, s.249). Bunun için de mevcut kamusal alan ve onu belirleyen rasyonellik, güç ve amillik gibi ölçütleri tartışmaya açmışlardır.

Peki hem ampirik hem de analitik feministlerin kullandıkları toplumsal cinsiyet kategorisi Batı-dışı amillik ve öznelik kapsar mı? İşte bu soru özellikle Üçüncü Dünya ve post-kolonyal feminist yaklaşımlar tarafından tartışma konusudur. Bu tartışmaya geçmeden önce bu çalışmanın neden Üçüncü Dünya ve post-kolonyal feminist yaklaşımları normatif feminizm altında incelediği üzerinde durmak gerekir. Aslında bu kısımda üzerinde durulan diğer iki feminist yaklaşım da normatif özelliklere sahiptir. Nitekim, Uİ disiplindeki ve uluslararası ilişkilerdeki mevcut toplumsal cinsiyet yapılarını ortaya çıkarmak ve bunların değişimi için uğraşmak normatiftir. Burada ayrıca ele alınan normatif feminist analizleri diğer iki feminist analiz formlarından farklı kılan ise toplumsal cinsiyet farklılıklarının sadece erillik ve dişilik ayrımının getirdiği özellikler ile ilgili olmadığı düşüncesidir. Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin dönüşümü için bu hiyerarşilerin hangi sosyal ve siyasi bağlamlarda nasıl ortaya çıktığına da bakmak gereklidir (True, 2009, s.255). Çünkü farklı sosyal ve siyasal bağlamlarda toplumsal cinsiyet ilişkileri, sınıfsal ve ırksal güç dinamikleri ile çoklu etkileşim hallerinde ve farklı formlarda ortaya çıkabilir.

İşte bu nedenle, Üçüncü Dünya ve post-kolonyal feminist yaklaşımların önemli isimlerinden Chandra Mohanty'ye göre evrensel bir toplumsal cinsiyet kavramı küresel olarak mümkün

değildir. Nitekim toplumsal cinsiyet ilişkileri kültürel ve tarihsel olarak inşa olduğu için dünyanın her yerinde aynı olamaz. Mohanty (2003) kitabında Batılı feminist kuramcılar tarafından Üçüncü Dünya kadınlarının nasıl temsil edildiğini sorunsallaştırır. Bu temsiller kadınları eril şiddetinin, kolonyal sürecin, aile ve kabile sisteminin ve ekonomik geri-kalmışlığın kurbanları olarak sunmaktadır. Mohanty'e göre bu çalışmalar kadınları belirli sistem ya da kurumlardan etkilenip etkilenmedikleri şekliyle tanımlarlar (2003, s.23). Böylece, mağdur ve kurban olarak görülen homojen bir 'Üçüncü Dünya kadını' imajı yaratılır. Bu kadın cahil, eğitimsiz, domestik ve gelenekselidir. Ancak bu genellemeler bir grup kadının deneyimlediği baskının spesifik ideolojik ve maddi unsurlarını ortaya çıkarmak yerine Üçüncü Dünya'daki kadınların 'güçsüz' ve 'ezilen' bir homojen grup olduğunu öne sürmektedir (2003, s.22-23).

Nitekim, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki kadın temsillerine baktığımızda yine aynı şekilde 'güçsüz' ve 'ezilen' olarak temsil edilen Üçüncü Dünya kadını sadece eril şiddet ya da güç tarafından nesnelleştirilmez aynı zamanda feminist söylem tarafından cahil, domestik ve geleneksel olarak şeyleştirilir. Homojen bir kategori olarak Üçüncü Dünya kadınının şeyleştirilmesi yerine Mohanty kadınların eylemlerinin aldıkları farklı sosyal anlamlara bakmak gerektiğine işaret eder. Diğer bir deyişle, Üçüncü Dünya kadını 'geleneksel' olduğu için farklı değildir, sosyal hayattaki yerleri aslında eylemleri kültürel ve sosyal olarak farklı sosyal anlamlara sahip olduğu için farklıdır (Mohanty, 2003, s.40). Bu şekilde analiz ettiğimizde ortaya çıkan ise kadınların konumları ve onların eylemlerine atfedilen anlamların sadece toplumsal cinsiyet ilişkileri değil aynı zamanda sınıf, kültür, ırk, emperyalizm ve diğer sosyal yapıların kompleks etkileşimleri ile de inşa olduğudur.

Örneğin anneliğe farklı toplumlarda farklı değer ve sosyal anlamlar yüklenir. Annelik eylemi değil anneliğe atfedilen sosyal anlam ve değer kadının sosyal hayattaki yerini belirler. Yani aslında annelik dişilik ile özdeşleştirilirken her toplumun annelik ve dişiliğe atfettiği anlam da sosyal olarak inşa olur (Mohanty, 2003, s.26). Aynı toplum içinde dahi bu anlamlar değişebilir. Örneğin ABD'nin orta sınıfında kadın lideri olan evlerin yükselişi feminist ilerlemenin ve kadın bağımsızlığının işareti olarak yorumlanırken alt sınıflarda bu yükseliş özellikle siyahi kadınların daha da fakirleştiğine işaret eder. Diğer bir deyişle, aslında bir gelişme ve ilerleme kriteri olarak görülen kadının ekonomik olarak özgürleşmesi farklı konumlarda farklı anlamlar ifade edebilir (Mohanty, 2003, s.35).

Bu farklılıkların göz önünde tutulması Batı-dışı amillik ile ilgili ne der? Bir yandan, evrensel bir toplumsal cinsiyet kavramı olmadığı gibi evrensel bir amillik tanımı da yoktur. Bundan dolayı Üçüncü Dünya'daki kadınların şeyleştirilmesinin önüne geçilmesi farklı amillik tanımlarını da getirecektir. Diğer yandan, toplumsal cinsiyet ilişkileri sınıf, ırk ve diğer sosyal yapılar ile etkileşim halindedir. Bunun bir etkisi olarak kadınların özneliği ve dünya deneyimleri farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkarken aynı zamanda kadınların bu sosyal ve siyasi yapılara karşı duruşunu ve eylemlerini de belirler. Önemli olan bu eylemlerin ortak noktalarının ve paralelliklerinin ortaya konulmasıdır.

4.3. Post-yapısalcı Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları ve 'Batı-Dışı' Amillik

Uluslararası İlişkilerde ortaya çıkan post-yapısalcı yaklaşımlar ilk yıllarında özellikle disiplinin kendi içsel eleştirisine odaklanmıştır (Der Derian & Shapiro, 1989). Bu eleştiri post-yapısalcı düşüncenin uzantısı olarak disiplinin nasıl modernitenin devlet ve toplum gibi meta-anlatılarını doğallaştırdığını ortaya koyar. Örneğin getirilen temel eleştirilerden biri Uluslararası İlişkiler disiplininin nasıl Siyaset Bilimi disiplininin ayrıştırılarak ortaya çıktığıdır. İçerisi/Dışarıyı ayırımı (Walker, 1993) sadece devletin egemenliği ve pratikleri ile ilgili değildir aynı zamanda disiplinlerin bu ayırım üzerinden işlerlik kazanması, Siyaset Biliminin devletin içerisine Uluslararası İlişkilerin dışarısına bakması gibi bu ayırımı doğal görmemizi sağlar. Post-yapısalcı yaklaşımlar disiplinlerin varlık nedenleri ile özdeşleştirilen bu ayırımın siyasi etkileri üzerinde dururlar.

Nitekim disiplindeki egemen devlet anlatısı aynı zamanda modernitenin bir meta-anlatısıdır (Ashley & Walker, 1990). Egemen devletin temsilinin sınırlarını göstererek post-yapısalcı Uİ yaklaşımları aslında evrenselliğin yani devlet sınırları içinde yaşayan bütün rasyonel bireylerin temsili üzerine kurulu olan egemen devlet anlatısının 'biz' homojen kimliğini oluştururken nasıl kadın, siyahi, azınlık gibi 'ötekileri' dışladığını gösterir (Walker, 1993). Bundan dolayı aslında egemenlik sürekli tanımlanan ve inşa edilen bir süreçtir ve bu süreç hep güç ve iktidar ilişkilerini barındırır. İçerisi/dışarıyı, biz/onlar ikilikleri ise hep bu sürecin yansımalarıdır. Bu ikilikler 'doğal' ve 'nötr' oldukları için değil, egemen devlet temsili farklı şekillerde bu ikilikleri tarihsel olarak üretebildiği için vardır. Nitekim ulusal kimlik üzerine tanımlanan egemen devlet post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarına göre siyasetin ve gelecek siyaset tahayyüllerinin de sınırlandırılmasını birlikte getirir.

Disiplinin bu yapı-sökümünün bir uzantısı olarak post-yapısalcı Uİ yaklaşımları modernitenin söylem ve pratiklerinin nasıl diğerlerinin yaşadıkları güvenliksizliklere ve dışlanmalara yol açtığını ortaya çıkarırlar. Ancak belirtmek gerekir ki post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarının ana argümanı 'Avrupalı Özne'nin yapı-sökümünü yaparken aslında hiçbir öznenin (Kadın, Siyahi, Doğulu) tam ol(a)mayacağıdır. Nitekim Avrupalı ve modern Özne'yi evrensellik tanımı üzerinden tam yapma girişimi her zaman diğerlerinin bir şekilde dışlanması ile sonuçlanır. Çünkü bu yaklaşımlara göre, bütün farklılıkları kapsadığını iddia eden evrensellik düşüncesinin kendisi aslında modernitenin karanlık ve totaliter yüzüdür.

Post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarına göre modernitenin meta-anlatıları Avrupalı Özne'yi Beyaz, Erkek ve Batılı olarak tanımlarken diğerlerini modernitenin nesnesi olarak görmüştür. Avrupalı Özne'nin egemen gücü diğerlerinin nesneleştirilmesinden gelir. Nesne (Kadın, Doğa, Doğulu) her zaman özne tarafından kontrol edilir, tanımlanır ve dönüştürülür. Batı metafizik ve rasyonel epistemolojisi böylece Avrupalı Özne'nin pratikleri ve söylemlerini 'doğal' ve 'nötr' olarak görürken diğerlerini nesneselleştirmiştir (Gregory, 1989). Diğer bir deyişle, post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarının en temel anlamda dile getirdikleri 'Avrupalı Özne' üzerine kurulu bu meta-anlatıların diğerlerinin dışlanması ve marjinalleştirilmesi ile sonuçlanmasına neden olmasıdır. Modernitenin ve bu anlatıların kendisi aslında günümüzdeki güç ve iktidar yapılarının kaynağıdır.

Peki çıkış noktası Avrupalı Özne'nin yapı-sökümü ve eleştirisi üzerine olan bir yaklaşım Batı-dışı amillik ve öznellik ile ilgili ne demektir? Avrupalı Özne'nin yapı-sökümüne odaklanırken 'Batılı olmayan' Ötekilerin tanımlanmasının mümkün olmayacağı argümanı aslında post-yapısalcılıkta eleştiriyi sadece Batı'nın kendi kendine eleştirisi olarak görmesi ile ilgilidir. Nitekim Ötekilerin temsilinin mümkün olmaması ötekilerin Batı'ya getirdikleri eleştirinin de göz ardı edilmesidir. Diğer bir deyişle, neo-Gramşiyen yaklaşımlardaki gibi modernite ve modern siyasal düşünce Batı'nın kendi içsel dönüşümü olarak görülmüş ve yine Batı kendi olumsuz yönlerine işaret edebilmiştir. Bu anlayışta aslında Avrupalı Özne'nin eleştirisi için Batı-dışına ihtiyaç yoktur. Batı kendi eleştirisi ile modernitenin sınırlarını ve potansiyellerini sunabilir. Böylece bir yandan Avrupalı Özne yine konuşan, eleştiren ve diğerlerinin haklarını savunan, diğer yandan ise ötekiler yine susturulmuş ya da karşılaştıkları şiddet Avrupa'nın dramı olarak görülmüştür (Shilliam, 2011). Başka bir deyişle, post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarında Batı-dışı öznenin pratikleri ya da söylemleri ancak Avrupalı Özne'nin daha iyi bir şekilde yapı-sökümünün yapılması için gereklidir. Bu yaklaşımlar (beyaz, erkek, Batılı) devlet biçiminde tasvir edilen Avrupalı benliğin eleştirisini veya istikrarsızlaştırılmasını gündeme getirirken Ötekinin temsili, Avrupalı benliği eleştirmek ve istikrarsızlaştırmak için bir sorun olarak dikkate alınır (Coronil, 1996).

Peki 'Batı-dışı' amillik ve öznellik ne demektir? Bu kavramlar da bir şekilde Batı-dışı özcülüğe yol açmaz mı? Bir sonraki kısım, bu sorunun disiplinindeki post-kolonyal yaklaşımlar tarafından nasıl cevaplandırıldığına odaklanırken bu literatürün Batı-dışı amillik tartışmasını nasıl şekillendirdiği üzerinde duracaktır.

5. Post-kolonyal Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları, Madun Terimi ve 'Batı-Dışı' Amillik

Batı-dışı amillik ve öznellik tanımı post-kolonyal yaklaşımlar tarafından çoğunlukla Batı-dışının ontolojik farklılıkları üzerinden tanımlanmaz. Batı-dışının amilliği ve öznelliğinden konuşmak post-kolonyal yaklaşımlar tarafından öncelikle siyasi ve stratejik bir tercih olarak sunulmuştur (Pasha, 2013, s. 219). Diğer bir deyişle, post-kolonyal Uİ yaklaşımlarının 'Batı-dışı' terimini kullanmaları stratejik özcülük (*strategic essentialism*) nedeniyledir. Bu strateji post-kolonyal düşünürler tarafından kültürel özcülüğü nitelemek için değil epistemolojik bir strateji olarak dile getirilmiştir. Bu stratejinin post-kolonyal Uİ yaklaşımları tarafından ne anlama geldiğinin anlaşılması için öncelikle Spivak'ın (1988) madun kavramı⁶ üzerinde durmak gerekir.

Post-kolonyal kuramda madun kavramı ilk olarak Madun Çalışmaları (*Subaltern Studies*) tarafından kullanılmıştır (Loomba, 2005). Madun Çalışmaları, Hindistan'ın sömürgeleşme ve sonrası süreçteki diğer-tarih anlatısını ortaya koymak için ortaya çıkmıştır. Bu diğer-tarih

6 Muhammed Ayoob'un (1997) 'madun gerçekçilik' (*subaltern realism*) adıyla geliştirdiği realist yaklaşımda kullanılan madun terimi Madun Çalışmalarından esinlenirken realist kuramın temel varsayımlarını paylaştığından dolayı uluslararası ilişkilerdeki madun kategorisini dünya siyasetinin alt hiyerarşisinde yer alan devletleri ve onların özelliklerine işaret etmek için kullanmıştır. Madun gerçekçilik, realist yaklaşımların ana varsayımlarının Üçüncü Dünya devletlerinde ve onların ilişkilerinde geçerli olup olmadığını sormuş ve yeniden formüle etmiştir. Diğer bir deyişle, Uluslararası İlişkilerdeki post-kolonyal yaklaşımlardan farklı olarak bu yaklaşım, örneğin devletlerin çıkarlarının ve güç ilişkilerinin uluslararası siyaseti belirlediği gibi realizmin ana argümanlarını eleştirmez.

anlatısı İngiliz sömürgesi ve Hindistan siyasi elitinin sunduğu mevcut tarih-anlatısına karşın bu tarihsel süreci köylüler gibi ezilmiş grupların ve toplulukların perspektiflerinden sunar. Spivak'ın kullandığı madun kavramının post-kolonyal Uİ yaklaşımları için önemi ise şuradan gelir. Spivak'a (1988) göre, madun tek ve bütün bir özneliği işaret etmez. Yani madun terimini dünya siyasetindeki hiyerarşilerin en altındaki gruplar olarak tanımlasak bile bu grubun tek bir özneliği yoktur. Nitekim sadece sınıf bazında madunun temsilinin olabileceği düşüncesi ırk veya toplumsal cinsiyet yapıları ile gelen diğer hiyerarşilerin getirdiği baskıları ve şiddeti görmemizi ve anlamamızı engeller. Peki tek ve bütün bir özneliğe sahip olmayan madun konuşabilir mi? Ya da konuşsa bile kullanılan mevcut kategoriler ve kavramlar ile bu deneyimler temsil edebilir mi? Spivak tarafından yöneltilen bu sorulara karşın, stratejik özcülük kavramı bir strateji ve metot olarak önerilmiştir. Bu stratejiye göre, madunun tek bir özneliğe sahip olmadığı ve bundan temsil edilemeyeceği görüşü yine madunun sessizleştirilmesi, susturulmasına ve marjinal edilmesi ile sonuçlanır. Bunun yerine, post-kolonyal Uİ yaklaşımlarına göre, stratejik bir amaçla yani dünya siyasetindeki ırk, sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet gibi farklı hiyerarşilerin ve güç ile iktidar ilişkilerinin ortaya çıkarılması için bu kavram kullanılabilir. Bu metodu kullanırken post-kolonyal yazarlar yaklaşımlarının herhangi bir kültürel özcülüğe yol açmaması için dikkat ederler.

Batı-dışı terimine tekrar geri dönersek, aynı madun teriminin post-kolonyal yaklaşımlar tarafından kullanıldığı gibi Batı-dışı terimi stratejik bir amaçla kullanılır. Post-kolonyal yaklaşımları kullanan yazarlar Batı-dışı teriminin kullanımında stratejik özcülüğün kültürel özcülüğe yol açmaması için göz ününde bulundurulması gereken önemli noktalara işaret etmişlerdir. Bunlardan biri, modernitenin bağlı tarihlerden (*connected histories*) oluştuğunun gösterilmesidir (Buck-Morss, 2009; Bhabha, 2007; Bhabha, 2011; Subrahmanyam, 1997). Bağlı tarihlerden kasıt 'Batı' ve 'Batı-dışı' coğrafyaların deneyimledikleri modernite pratiklerinin, kurumlarının ya da düşüncelerinin hep tarihsel bağlantılardan ortaya çıkmasıdır. Yani amaç bu kurumların, pratiklerin, fikirlerin kökenlerini aramak değildir. Nitekim bunların kökenlerini aramak kültürel özcülüğe yol açmaktadır. Amaç, Batı ve Batı-dışının tarihsel olarak birbirlerini oluşturma süreçlerinde nasıl ortaya çıktıklarını ortaya koymaktır. Bu tarihsel bağlantıların görülebilmesi ise, devlet dışında devlet üstü ya da altı çeşitli aktörlerin ya da siyasi oluşumların ve etkileşimlerinin analizlere dahil edilmesi ile mümkündür (Halperin, 2006). Nitekim, bu tarihsel bağlantılar kimi zaman seyyahlar, tüccarlar, imparatorluklar, diasporalar gibi farklı aktörler aracılığıyla oluşur. Bundan dolayı, modernite aslında küresel bir boyutta çıkmış ve gelişmiştir ve bunda dünyanın farklı yerlerinde yaşayan aktörlerin, oluşan fikirlerin ve kurumların rolleri vardır.

İkinci olarak ise, bu tarihsel bağlantılar örneğin Haiti Devrimi ve Fransız Devrimi bağlı tarihleri gibi (Trouillot, 1995) kimi zaman eşitlik ve özgürlük gibi evrensel kabul edilen normlara yol açarken kimi zaman da modernitenin dışlayıcı pratiklerinin ve söylemlerinin günümüze gelmesine neden olur. Nitekim, bunlardan biri modernitenin sadece Batı ya da Avrupa ile özdeş olduğu ve Batı-dışının Batı'ya göre hep eksik ve geri olduğu düşüncesidir (Chakrabarty, 2000). Bu düşünce Batılı olmayan toplumlar tarafından da kabul görmüştür. Batı emperyalizminin ve Şarkiyatçılığın bu düşüncenin dünyada yayılmasına büyük etkisi vardır. Batılı olmayan toplumlar

özellikle bağımsızlık sonrası süreçlerinde modern dünyanın parçası olabilmek ve yeni bir sömürü ya da bağımlılık durumundan kendilerini koruyabilmek için bu modernite söylemlerini ve pratiklerini kendi koşullarına kopyalarken bu söylemlerin normalleştirdiği kimi dışlayıcı pratikleri de uygulamışlardır (Biswas, 2001). İşte post-kolonyal kurama göre Batı-dışı öznellik ve amillik bu tarihsel ve sosyal süreçlerde ortaya çıkar. Bundan dolayı, ne tam olarak Batılıdır, ya da çok farklı bir Batı-dışılığa işaret eder (Bilgin, 2008).

Diğer bir değişle Batı-dışı amilliği topyekûn Batı'dan farklılık ya da her zaman Batı'ya karşı bir direniş olarak düşünmek doğru değildir. Buna örnek olarak Bandung Konferansı (1956) verilebilir. Bandung Konferansı'nın Batı hegemonyasına karşıtlık üzerinden Batı-dışı amillige örnek olarak veren kimi görüşlere karşı (Pasha, 2013; Weber & Vinanti, 2016) aslında Bandung Konferansı kendi içinde birçok çelişkiyi ve farklı görüşleri barındırır (Acharya, 2018, s.72). Yani aslında bu durumda Batı-dışı amilliği şekillendiren topyekûn Batı'ya karşı bir direniş ya da Batı'dan farklılık arayışı değildir. Nitekim Batı ve Batı-dışı öznelliklerin karşılıklı oluşum sürecinde direniş, adaptasyon, dönüştürme veya yeniden oluşturma gibi eylemler söz konusudur. Örneğin, Hobson ve Sajed (2017) Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme hamlesini sadece Batı emperyalizmine karşı bir direniş olarak açıklamaz. Süveyş krizi aynı zamanda modernitenin kendi çelişkilerine işaret eder. Bir yandan “özerkliği ve (görel) bağımsızlığı öngören bir norm olarak egemenlik” diğer yandan ise “Nasır'ın tercihlerine kısıtlamalar getiren sömürgecilik yoluyla kapitalist yayılmanın küresel süreçlerinin ortaya çıkardığı uluslararası iş bölümü arasındaki karmaşık bir durum vardır” (Hobson & Sajed, 2017, s.563).

Modernitenin kendi çelişkilerine odaklanmak modern dünya düzeninin işleyişinde marjinalleştirilenler tarafından kullanılan karmaşık taktiklere ve bunları uygulamaya çalıştıklarında karşılaştıkları kısıtlama ve sınırlara dikkat etmeyi de gerektirir. Nitekim, farklı düzlemlerde modernitenin kimi pratikleri eleştirilirken bazılarının kabul edilmesi ve adaptasyonu söz konusudur. Bunun nedeni, aslında bir sosyal yapı olarak modernitenin kendi içindeki çelişkilerin farklı şekillerde ve formlarda Batı-dışı amilliği mümkün kılmasıdır. Bu çelişkileri anlayabilmek için de post-kolonyal Uİ yaklaşımları analizlerini sadece devletler düzeyinde ve uluslararası ilişkilerin işleyişi ile sınırlandırmaz.

Nitekim, post-kolonyal Uİ yaklaşımları tarafından Kuzey Amerika'da yaşayan yerliler (*indigenous people*) veya Avrupa'ya sığınan 'düzensiz göçmenler' gibi devlet-dışı aktörler de Batı-dışı terimi çerçevesinde analiz edilir. Örneğin, kimi post-kolonyal Uluslararası İlişkiler çalışmaları, 2010'lu yıllardaki Avrupa göç krizini, güvenlik ve şiddetin kolonyal mantığına ilişkin analizlerinde sıklıkla hayati bir mesele olarak ele almaktadır. Bu analizler, Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasındaki emperyalist geçmişler ve ırksal şiddet arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir. Örneğin, Ida Danewid (2017), sömürgecilik ve kapitalizm tarihinin bugünü, yani çağdaş 'göç krizini' nasıl yapılandırmaya devam ettiğini araştırmıştır. Avrupa'nın uzun sömürgeci ve ırksal şiddet tarihi, yapısal olarak modernite ve kapitalizmin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır. Sömürgeci şiddet, Avrupa modernitesinin ve kapitalizminin özüdür. Dolayısıyla, kriz “bir istisna anı ya da zaman içinde ayrı bir olay olarak değil, daha ziyade Avrupa'nın Küresel Güney ile şiddet içeren

karşılaşmasının geç bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır” çünkü “Avrupa'ya sığınan göçmenlerin çoğunluğu yakın zamana kadar sömürge yönetimi altında olan ülkelerden gelmektedir” (Danewid, 2017, s.1679-1680).

'Yerliler' ve 'düzensiz göçmenler' günümüz uluslararası siyasetinin madunlarıdır. Madun olarak değerlendirilmelerinin nedeni dünya siyasetindeki hiyerarşilerin en altında konumlanmalarıdır. Bu hiyerarşiler mevcut toplumsal cinsiyet, ulus, ırk ve sınıf sosyal yapılarından oluşmaktadır. Yerliler ya da düzensiz göçmenler tek bir özneliği temsil etmezler buldukları coğrafyalar ve bu coğrafyaların 'Batı' ile olan tarihsel bağlantıları bu özneliği belirler. Bundan dolayı, post-kolonyal Uİ yaklaşımları bu öznelliklerin analizi için belirli tarihsel ve sosyal dinamiklerin ve güç ile iktidar ilişkilerinin ortaya çıkarılması gerekliliğini söylerler. Örnek olarak, Afrikadan Avrupa'ya geçmeye çalışan düzensiz göçmen kadınlar ile erkeklerin yaşadığı baskı ve şiddet aynı değildir. Önceki grup sonraki gruptan farklı olarak uluslararası toplumun sadece ırk ve sınıf ayırımına maruz kalmaz aynı zamanda hem kendi toplumu hem de uluslararası toplum tarafından toplumsal cinsiyete bağlı ayırma, şiddete ve baskıya da maruz kalır ve bu durum eylemlerini belirler. Bu eylemleri anlamak için kadınların günlük yaşadıkları deneyimlerin onların dünya siyasetindeki çeşitli konumları üzerinden analiz edilmesi gerekmektedir.

6. Genel Değerlendirme

Bu çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin Batı-dışını çalışmasına ya da çalışmamasına değil, nasıl çalıştığına odaklanmıştır. Disiplinde Batı-dışı amillik tartışılması farklı Uluslararası İlişkiler perspektiflerinin Batı ve Batı-dışı ikiliklerini ve ilgili varsayımlarını ortaya çıkarmıştır. Geleneksel Uİ yaklaşımlarından realist ve liberal perspektiflerde Batılı büyük güçlerin ya da liberal devletlerin uluslararası ilişkilerin öznesi olarak sunulması Batı-dışının nesnelleştirilmesi ile mümkündür. Nitekim, bu çalışmalarda, Batı-dışı pasif, maddi ve rasyonel kapasitelerden yoksun olarak temsil edilirken her zaman Batılı güçlerin veya liberal devletlerin ve kurumların yönlendirmesine ya da korumacılığına ihtiyaç duyar. Böylece, Batılı büyük güçlerin politikaları veya liberal barış söylemi doğallaştırılır. Sadece Batı-dışına odaklanan çalışmaların yapılması disiplindeki Avrupa-merkezciliği aşmak için yeterli değildir. Nitekim, Batı-dışına odaklanırken de bu aktörlerin ve coğrafyaların nesnelleştirilmesi mümkündür.

Avrupa-merkezcilik eleştirilerinin diğer bileşeni disiplinindeki eleştirel yaklaşımların kısıtları ile ilgilidir. Geleneksel Uluslararası İlişkiler perspektiflerinden farklı olarak eleştirel yaklaşımlar Batı-dışı coğrafyaları ve aktörleri dünya siyasetinin sadece nesnesi olarak görmezler. Eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımları Batı'nın özellikle Batı emperyalizminin eleştirisini yaklaşımlarına farklı şekillerde dahil ederler. Ancak bu yaklaşımların da Batı-dışı amillik ve öznellik konusunda belirli kısıtları vardır. Nitekim, bu yaklaşımlardaki genel tutum Batı-dışının Batı'dan farklılığı üzerinedir. Neo-Gramşiyen yaklaşımlarda bu farklılık Batı-dışının Batı'dan farklı olarak kapitalizme nasıl direniş gösterdiği ile ilgilidir. Başka bir eleştirel Uİ yaklaşımı olan feminist perspektiflerdeki 'güçsüz' ve 'ezilen' Üçüncü Dünya kadını temsillerine baktığımızda

feminist söylem tarafından homojen bir kategori olarak Üçüncü Dünya kadınının cahil, domestik ve geleneksel olarak şeyleştirildiğini görürüz. Bu söylem ise Üçüncü Dünya kadınının kültürel olarak farklılığı üzerinde durur. Post-yapısalcı Uİ yaklaşımlarında ise farklılık söylemi bu yaklaşımın modernite eleştirisinin temelini oluşturur. Totaliter modernite anlayışına karşı Ötekilerin farklılığının korunması önemlidir. Batı ve Batı-dışı temsilleri ve bu ikilik epistemolojik olarak eleştirilirken aslında farklılık söylemine dokunulmaz.

Üzerinde durulan post-kolonyal Uluslararası İlişkiler yaklaşımları ise bu ikiliğin ve farklılık söyleminin nasıl aşılacağı konusunda tartışmaların yapıldığı ve yapılmakta olduğu bir alandır. Bu tartışmada iki önemli nokta ortaya çıkmıştır. Birincisi, aynı post-kolonyal feminist yazar Mohanty'nin Üçüncü Dünya kadınının şeyleştirilmesine karşı çıktığı gibi Batı-dışı amillik kültürel olarak özgün olduğu için Batı'dan farklı değildir, dünya siyasetindeki yeri tarihsel olarak farklı sosyal anlamlara sahip olduğu için farklıdır. Bu anlamların şekillenmesinde Batı ile yaşanan tarihsel ilişkiler ve karşılaşmalar da önemlidir. İkincisi, Batı ile yaşanan bu tarihsel ilişkiler ve karşılaşmaların sonucu olarak Batı-dışı amillik şekillendiren topyekûn Batı'ya karşı bir direniş ya da Batı'dan farklılık arayışı değildir (Bilgin, 2008). Nitekim Batı ve Batı-dışı öznelliklerin karşılıklı oluşum sürecinde direniş, adaptasyon, dönüştürme veya yeniden oluşturma gibi eylemler söz konusudur. Batı'nın kimi pratikleri eleştirilirken bazılarının kabul edilmesi ve adaptasyonu aslında bir sosyal yapı olarak modernitenin kendi içindeki çelişkilerinin çeşitli şekillerde ve formlarda Batı-dışı amillik mümkün kılmasından dolayıdır. Üzerinde durulması gereken nokta, Batı-dışı amillik Batı'dan farklılaşması üzerinden değil, moderniteyi ve çelişkilerini oluşturan ilişkili tarihler ve bu tarihlerin oluşturduğu benzerlikler ve paralellikler üzerinden tartışılmasıdır.

7. Sonuç

Uluslararası İlişkiler disiplininde Avrupa-merkezcilik ve Batı-dışı amillik ve de öznellik önemli bir tartışma konusudur. Bu literatür, farklı şekillerde mevcut Uİ disiplininde ilk önce ABD ve sonrasında Batı Avrupası'nın kurumsal ve kavramsal hegemonyasının disipline getirdiği kısıtlara değinmiş ve bu kısıtları aşmak için çözüm yolları sunmuştur. Bu anlamda disiplinde bu hegemonyanın ortaya çıkardığı kurumsal, kavramsal ve epistemolojik sorunlar araştırmacılar tarafından analizlerinin merkezine taşınmıştır. Son bölümde de özellikle değindiğimiz gibi post-kolonyal Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarında ortaya konan Batı-dışı amillik ve öznellik tartışması disiplindeki Avrupa-merkezciliğin epistemolojik olarak aşılması için önemlidir. Post-kolonyal yaklaşımlar bize farklı formlar ve biçimler üzerinden bu amillik nasıl ortaya çıktığını gösterir ve göstermeye devam etmektedir.

Küresel Uluslararası İlişkiler (*Global International Relations*) terimini disiplinde ilk ortaya atan Amitav Acharya (2014) bu tartışmanın kilit unsurlarından biri olarak "Batılı olmayan aktörlerin aktörlüğü de dahil olmak üzere çoklu aktörlük biçimlerinin tanınması" gerekliliğini söylemiştir (Acharya, 2018, s.13). Acharya'ya göre, Küresel Uluslararası İlişkilerde fail odaklı bir anlatı bize devlet ve devlet-dışı aktörlerin maddi, düşünsel ve etkileşim kabiliyetleri aracılığıyla küresel,

bölgesel ve uluslararası politikaları nasıl inşa ettiklerini, reddettiklerini, yeniden oluşturduklarını ve dönüştürdüklerini anlatmalıdır.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta ise, özellikle eleştirel Uİ yaklaşımlarında da karşımıza çıkan 'Batı-dışı' aktörlerin tarihsel ve sosyal içeriklerinden soyutlanarak şeyleştirilmesi ve Batı-dışının homojen bir kategori olarak sunulmasıdır. Nitekim Batı-dışının geleneksel yaklaşımlar tarafından nesnelleştirilmesine karşı kimi eleştirel yaklaşımlar Batı-dışının amilliğini ve öznelliğini Batı'dan farklılaşması üzerinden ortaya koyarak şeyleştirilmesine yol açar. Bunun yanı sıra, özellikle son zamanlarda daha sık duymaya başladığımız Batılı-sonrası Uluslararası İlişkiler anlayışları ve kuramlarının da düştüğü bir yanlıgı Batı-dışı öznelliğini alternatif bir farklılık anlayışına indirgemeleridir (Shani, 2008). Bundan kasıt ise, Batılı ve Batılı olmayanı örneğin 'rasyonel' ve 'ruhsal', 'maddi' ve 'manevi' gibi belirli kategoriler üzerinden düşünmek ve de Batılı olmayanı Batılı olanın alternatifi olarak sunmaktır (Bilgin & Çapan, 2021, s.6). Bunun yerine, disiplinin bu ayrımı da mümkün kılan bilgi üretim sürecine odaklanmak gereklidir.

Sonuç olarak, Avrupa-merkezci bilgi sistemi içinde ve bu sistem aracılığıyla farklılık üzerine kurulan bu ikili yapılar aynı zamanda hiyerarşiktir. Batılı olmayanın "farklı" ya da "alternatif" olarak sunulduğu bir anlayış da bu yapıyı kabul etmeye devam eder ve kendi içinde dışlayıcı bilgi pratiklerinin üretilmesine neden olur. Bu açıdan, bu makaledeki Batı-dışı amillik tartışması 'Batı-dışı' terimini post-kolonyal Uİ yaklaşımlarındaki gibi stratejik olarak kullanmış, Batı ve Batı-dışı kategorilerinin ve ayrımlarının disiplinin şekillenmesini nasıl mümkün kıldığını göstermiştir. Bu durum disiplinde sadece Batı-dışının değil Batı'nın da nasıl anlaşıldığını belirlemekte ve dünya siyasetini bu kategorilerin ve ayrımların ötesinde düşünmek gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Acharya, A. (1997). *The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies*. K. Krause & M. Williams (ed.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases* içinde (s. 299-327). London: UCL Press.
- Acharya, A. (2014). Global International Relations (IR) and Regional Worlds: A New Agenda for International Studies. *International Studies Quarterly*, 58(4), 647–659. doi.org/10.1111/isqu.12171
- Acharya, A. (2016). Advancing Global IR: Challenges, Contentions and Contributions. *International Studies Review*, 18(1), 4-15. doi.org/10.1093/isr/viv016
- Acharya, A. (2018). *Constructing Global Order: Agency and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Amin, S. (2009). *Eurocentrism*. New York: Monthly Review Press.
- Anievas, A. & Nişancıoğlu, K. (2015). *How the West Came to Rule: The Geopolitical Origins of Capitalism*. Pluto Press.
- Ashley, R. & Walker, R.B.J. (1990). Introduction: Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies. *International Studies Quarterly*, 34 (3), 367-416. doi.org/10.2307/2600569
- Ayoob, M. (1997). Defining Security: A Subaltern Realist Perspective. K. Krause & M. Williams (ed.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases* içinde (s. 121-146). London: UCL Press.

- Barkawi, T. & Laffey, M. (2001). Introduction: The International Relations of Democracy, Liberalism and War. T. Barkawi & M. Laffey (ed.), *Democracy, Liberalism and War: Rethinking the Democratic Peace Debate* içinde (s. 1-23). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Barkawi, T. & Laffey, M. (2006). The Postcolonial Moment in Security Studies. *Review of International Studies*, 32(2), 329-352. doi.org/10.1017/S026.021.0506007054
- Betts, R. K. (1994). Wealth, Power and Instability: East Asia and the United States after the Cold War. *International Security*, 18(3), 34-77.
- Bhambra, G. (2007). *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bhambra, G. (2011). *Connected Sociologies*. London: Bloomsbury Academic
- Bilgin, P. (2008). Thinking past 'Western' IR? *Third World Quarterly*, 29(1), 5-23. doi.org/10.1080/014.365.90701726392
- Bilgin, P. (2010). The Western-Centrism of Security Studies: Blind Spot or Constitutive Practice? *Security Dialogue*, 41(6), 615-622. doi.org/10.1177/096.701.0610388208
- Bilgin, P. (2016). *The International in Security, Security in the International*. London: Routledge.
- Bilgin, P. & Çapan Z. G. (2021). Introduction to the Special Issue, Regional International Relations and Global Worlds: Globalising International Relations, *Uluslararası İlişkiler*, 18(70), 1-11.
- Biswas, S. (2001). 'Nuclear Apartheid' as Political Position: Race as a Postcolonial Recourse?" *Alternatives: Global, Local, Political*, 26 (4), 485-522.
- Blaney, D. L. (2020). Where, when and what is IR? A. B. Tickner & K. Smith (ed.) *International Relations from the Global South: Worlds of Difference* içinde (s. 38-55). Abingdon: Routledge.
- Buck-Morss, S. (2009). *Hegel, Haiti and Universal History*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Chakrabarty, D. (2000) *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Chowdhry, G. & Nair, S. (2002). (ed.) *Power, Postcolonialism and International Relations: Reading race, gender and class*, London: Routledge Press.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, State and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Coronil, F. (1996). Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories. *Cultural Anthropology*, 11(1), 51-87.
- Danewid, I. (2017). White Innocence in the Black Mediterranean: Hospitality and the Erasure of History. *Third World Quarterly*, 38(7), 1674-1689. doi.org/10.1080/01436.597.2017.1331123
- David, S. R. (1993). Why the Third World Still Matters. *International Security*, 17(3), 127-159.
- Desch, M. C. (1989). The Keys that Lock Up the World: Identifying American Interests in the Periphery. *International Security*, 14(1), 86-121. doi.org/10.1162/isec.14.1.86
- Dikmen-Alsancak, N. (2021). Yapı, Buğra Sarı & İsmail Erkam Sula (ed.). *Kuramsal Perspektiften Uluslararası İlişkiler Kavramları* içinde (s. 177-213). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doyle, M. W. (1983). Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), 205-235.
- Der Derian J. & Shapiro, M. J. (1989) (ed.). *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*. Toronto: Lexington Books, foreword.
- Gong, G. W. (1984). *The Standard of 'Civilisation' in International Society*. Oxford: Clarendon Press.

- Gregory, D. U. (1989). Textualizing Global Politics. J. Der Derian & M. J. Shapiro (ed.). *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics* içinde (foreword). Toronto: Lexington Books.
- Grovogui, S. Z. (2006). *Beyond Eurocentrism and Anarchy: Memories of International Order and Institutions*. London: Palgrave MacMillan.
- Grovogui, S. Z. (2011). A revolution nonetheless: the Global South in International Relations. *The Global South* 5(1), Special Issue: The Global South and World Dis/Order, 175-190. doi.org/10.2979/globalsouth.5.1.175
- Goldgeier, J. M., & McFaul, M. (1992). A Tale of Two Worlds: Core and Periphery in the Post-Cold War Era. *International Organization*, 46(2), 469-491. doi.org/10.1017/S002.081.8300027788
- Halperin, S. (2006). International Relations Theory and the Hegemony of Western Conceptions of Modernity. B. Gruffydd Jones (ed.) *Decolonizing International Relations* içinde (s. 43-63). Lanham: Rowman and the Littlefield.
- Hobson, J. M. (2004). *The Eastern Origins of Western Civilization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. (2012). *The Eurocentric Conception of World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. (2013). The other side of the Westphalian Frontier. S. Seth (ed.) *Postcolonial Theory and International Relations: A Critical Introduction* içinde (s. 32-48). Abingdon: Routledge.
- Hobson, J.M. (2020). Globalization. A. B. Tickner & K. Smith (ed.) *International Relations from the Global South: Worlds of Difference* içinde (s. 221-239). Abingdon: Routledge.
- Hobson, J. M. & Sajed, A. (2017). Navigating Beyond the Eurofetishist Frontier of Critical IR Theory: Exploring the Complex Landscapes of Non-Western Agency. *International Studies Review*, 19 (4), 547-572. Doi.org.10.1093/isr/vix013
- Hoffmann, S. (1977). An American Social Science: International Relations. *Daedalus*, 106 (3), 41-60.
- Inayatullah, N. & Blaney, David L. (2004). *International Relations and the Problem of Difference*. New York: Routledge.
- Jabri, V. (2013). *The Postcolonial Subject: Claiming Politics/Governing Others in late modernity*. Abingdon: Routledge.
- Jahn, B. (2000). *The Cultural Construction of International Relations*. New York: Palgrave.
- Korany, B. (1986). Strategic Studies and the Third World: A critical evaluation. *International Social Science Journal*, 38 (4), 547-562.
- Lawrence, A. (2010). Triggering Nationalist Violence: Competition and Conflict in Uprisings against Colonial Rule. *International Security*, 35(2), 88-122. doi.org/10.1162/ISEC_a_00019
- Loomba, A. (2005). (İkinci Baskı) *Colonialism/Postcolonialism*. London, New York: Routledge
- Lindio-McGovern, L. (2007). Neo-liberal globalization in the Philippines: Its impact on Filipino Women and their forms of resistance. *Journal of Developing Societies*, 23(1-2), 15-35. doi.org/10.1177/0169796X060.230.0202
- Ling, L.M.H. (2002). *Postcolonial International Relations: Conquest and Desire Between Asia and the West*. New York: Palgrave.
- Mamdani, M. (2020). *Neither Settler nor Native: The Making and Unmaking of Permanent Minorities*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Mohanty, Chandra, T. (2003). *Feminism without Borders-Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Duke University Press.
- Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.

- Pasha, M. K. (2011). Untimely Reflections. R. Shilliam (ed.) *International Relations and non-Western Thought* içinde (s. 217-226). Abingdon: Routledge.
- Pasha, M. K. (2016). The Bandung Within. Quynh N. Pham & R. Shilliam (ed.) *Meanings of Bandung* içinde (s. 201-209). London: Rowman and Littlefield International.
- Russett, B. (1993). *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton: Princeton University Press.
- Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Schoultz, L. (1987). *National Security and United States Policy towards Latin America*. New Jersey: Princeton University Press.
- Shani, G. (2008). Toward a Post-Western IR: The “Umma,” “Khalsa Panth,” and Critical International Relations Theory. *International Studies Review*, 10(4), 722–734. doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.00828.x
- Shilliam, R. (2011). What We (Should Have) Talked about at ISA: Poststructural and Postcolonial Thought. <http://thedisorderofthings.com/2011/04/24/what-we-should-have-talked-about-at-isa-poststructural-and-postcolonial-thought/> (erişim: 11 Mayıs 2023)
- Shilliam, R. (2017). Race and Revolution at Bwa Kayiman. *Millennium: Journal of International Studies*, 45(3), 269-292. doi.org/10.1177/030.582.9817693692
- Sorensen, G. (2005). State Transformation and New Security Dilemma Globalization. E. Aydınli & J. N. Rosenau (ed.) *Security and Nation – State: Paradigm in Transition* içinde (s. 81-98). Albany: State University of New York Press.
- Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern speak? Cary Nelson & Lawrence Grossberg (ed.) *Marxism and the Interpretation of Culture* içinde (s. 24-28). London: Macmillan.
- Subrahmanyam, S. (1997). Connected Histories: Notes Towards a reconfiguration of early Modern Eurasia. *Modern Asian Studies*, 31(3), 735-762. doi.org/10.1017/S0026749X00017133
- Theisen, O. M, Holterman, H. & Buhaug, H. (2011). Climate Wars? Assessing the Claim that Drought Breeds Conflict. *International Security*, 36(3), 79-106. doi.org/10.1162/ISEC_a_00065
- Trouillot, M.R. (1995). *Silencing the Past: Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press.
- True, J. (2009). Feminism. S. Burchill & diğerleri (ed.) *Theories of International Relations* içinde (s. 237-259). Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Walt, S. M. (1987). *Origins of Alliances*. London: Cornell University Press.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Walker, R. B. J. (1993). *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, H. & Winanti, P. (2016). The ‘Bandung spirit’ and solidarist internationalism. *Australian Journal of International Affairs*, 70(4), 391-406. doi.org/10.1080/10357.718.2016.1167834

Discussion of the agency of ‘non-West’ in International Relations and the Critique of Eurocentrism

Neslihan DİK MEN-ALSANCAK*

With the criticism of Eurocentrism brought to the discipline, one of the focus areas of these objections has become the problem of non-West agency. The purpose of this research is to investigate how actors and geographies outside of North America and Western Europe are represented in the discipline. Answering this requires exposing the Eurocentric assumptions underlying various IR approaches. Eurocentrism is treated as a structural feature of modernity in the study, and it is viewed as consciousness (Amin, 2009). Claiming to provide ‘universal’ knowledge, Europe, particularly during the nineteenth century, has affected most of the world not only economically and politically, but also epistemologically. The discipline’s critique of Eurocentrism is not restricted to the emergence and development of IR in the Anglo-American world at the end of the twentieth century. This study considers Eurocentrism to be an epistemological problem as well as an institutional and conceptual one. The study contends that discussing non-West agency is critical not for creating an understanding of it based on its differences, but for exposing the discipline’s discourse of difference and binary generated by Eurocentrism, which promotes a hierarchical understanding of international politics.

The study consists of four parts. The first part focuses on the assumptions underlying the discipline’s traditional perspectives, realism and liberalism, and their consequences for representing the ‘non-West’ in IR. The section demonstrates that these perspectives not only neglect non-Western actors and places, but also portray them in certain ways, as insignificant and passive actors in the operation of the international system. Indeed, they can only be recorded and studied when great powers’ or liberal-democratic nations’ interests and subjectivities are at risk. Only by generating historical gaps (Bilgin, 2010) or Eurocentric historical geographies in IR (Barkawi and Laffey, 2006) can this passivity be viewed and portrayed as a ‘natural’ and ‘permanent’ part of international relations. This critique is mostly directed at the discipline’s historical narratives.

---

* Dr. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye, E-posta: neslihan.dikmen@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1431-2166.

The second section, thus, addresses Eurocentric critiques of the discipline's historical narratives. This section focuses on what and how the discipline's existing historical narratives are missing through other narratives. The discipline is conventionally built on the narratives of the establishment of the Westphalian system, the 19th century Concert of Europe, and World Wars I and II (Blaney, 2020). The Western/European major powers are the players, subjects, and agents of international politics in this historical narrative. Most of the notions and categories employed in the field are traced back to this historical narrative. The reason for presenting other-historical narratives in this section is not about the 'incomplete' writing of history, but rather about how this incompleteness (or forgetting of other histories and narratives) affects the discipline, our understanding of key concepts and categories in IR, such as sovereignty.

The third section focuses on the representations of non-Western actors in various critical perspectives of IR, namely, neo-Gramscian, feminist, and poststructuralist approaches. Unlike traditional IR perspectives, critical IR approaches view non-Western geographies and players as more than just objects of world politics. Critical IR approaches contain, in various ways, critiques of the West (Europe), Western imperialism, and colonialism. However, these theories have limits in terms of understanding non-Western agency. Indeed, the general attitude in these approaches is founded on non-Western differences. According to neo-Gramscian perspectives, this distinction pertains to how the non-West resists capitalism differently from the West. When we examine feminist portrayals of 'powerless' and 'oppressed' Third World women, we find that these studies largely reify Third World women as a homogeneous category: illiterate, domestic, and traditional. These studies highlight Third World women's cultural differences. The language of difference serves as the foundation for poststructuralist approaches to IR's critique of modernity. It is critical to defend Others' differences against totalitarian interpretations of modernity. While the representations of the West and non-West, as well as this binary, are epistemologically questioned, the language of difference is unaffected.

Fourth, the paper clarifies that postcolonial IR approaches' use of the term 'non-West' is related to strategic essentialism (Pasha, 2013, p. 219). This method is articulated by postcolonial scholars as an epistemological strategy, not to characterize cultural essentialism. Postcolonial IR approaches are a field where discussions have been and are being held on overcoming the binary between West and non-West and the discourse of difference. In this debate, two critical points have emerged. First, as postcolonial-feminist researcher Mohanty has argued against the reification of Third World women, non-Western agency differs not because it is culturally specific, but because its presence in world politics has historically had diverse social meanings. Historical relations and encounters with the West also have a role in developing these meanings. Second, as a result of historical interactions and encounters with the West, what shapes non-West agency is not absolute opposition to or search for distinction from the West (Bilgin, 2008). There are acts of resistance, adaptation, transformation, and reconstruction in the process of mutual constitution between the West and the non-West. While certain practices are critiqued, others are embraced and adapted because modernity's underlying contradictions as a social structure enable non-Western agency in diverse ways and forms. Thus, historical connections can sometimes lead to universal norms

such as equality and freedom, as in the case of the Haitian Revolution and the French Revolution (Trouillot, 1995), but they can also lead to exclusionary practices and modernity discourses such as repression of minorities (Biswas, 2001). The point to be underlined is that the agency of non-West must be considered not via discourses of difference from, and alternative to the West, but through the connected histories that comprise modernity and its contradictions, as well as the similarities and parallels generated by these histories.